

Спіс выкарыстанай літаратуры:

1. Караулов, Ю. Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения : \вступ.ст. // Язык и личность. – М. : Наука, 1989. – С. 3–8.
2. Костомаров, В. Г., Верещагин Е. М. Теоретическое введение к книге: В. П.Фелицина, Ю. Е.Прохоров. Русские пословицы, поговорки, крылатые выражения. Лингвострановедческий словарь. – М. : Русский язык, 1979. – 240 с.
3. Леванюк, А. Я. Лексіка-граматычныя і семантыка-стылістычныя асаблівасці беларускага паэтычнага афарызма : аўтарэф. дыс. канд. філал. навук. – Мінск, 2002. – 20 с.
4. Манякина, Т. И. Языково-стилистическая характеристика жанра афоризмов (на материале немецкого языка) : автореф. дис. канд. филол. наук. – Киев, 1981. – 24 с.
5. Федоренко, Н. Т. Меткость слова (Афористика как жанр словесного искусства) / Н. Т. Федоренко. – М. : Современник, 1975. – 255 с.
6. Федоренко, Н. Т. Жанровые и видовые особенности афоризмов / Н. Т. Федоренко, Л. И. Сокольская // Известия АН СССР, СЛЯ. – Т. 44. – 1985. – № 3. – С. 245–250.

Гарбачык М.Р.

(Брэст, УА «БрДУ імя А.С. Пушкіна»)

ЛІНГВАКУЛЬТУРА: НЕКАТОРЫЯ АСПЕКТЫ ДАСЛЕДАВАННЯ МОВЫ І КУЛЬТУРЫ

Пытанне пра ўзаемаадносіны мовы і культуры да сённяшняга часу застаецца дыскусійным: адны вучоныя мяркуюць, што мова адносіцца да культуры як частка да цэлага, другія – што мова ўсяго толькі форма выражэння культуры, трэція – што мова не з’яўляецца ні формай, ні элементам культуры. У якасці прыкладу можна прывесці словы знакамітых вучоных, заснавальнікаў амерыканскай і рускай школ этналінгвістыкі. Так, на думку Э.Сэпіра, «культуру можна вызначыць як тое, што дадзенае грамадства робіць і думае, мова ж ёсць тое, як думае» [2, с. 193]. «Адносіны паміж культурай і мовай, – пісал Н.Г.Талстой, – могуць разглядацца як адносіны цэлага і яе часткі. Мова можа быць успрынята як кампанент культуры ці інструмент культуры (што не адно і тое ж, асабліва калі размова ідзе пра літаратурную мову ці мову фальклору. Аднак мова ў той жа час аўтаномна ў адносінах да культуры ў цэлым, і яе можна разглядаць асобна ад культуры (што і робіцца ўвесь час) ці ў параўнанні з культурай як раўназначным і раўнапраўным феноменам» [3, с. 16]. Разуменне пытання пра культуру звязана са зменлівымі адносінамі да мовы: да пачатку ХХІ ст. лінгвістыка прайшла шлях ад поўнага ігнаравання пазамоўных уплываў – мова ў сабе самой і для сябе – да асэнсавання неабходнасці скрупулёзнага аналізу сацыяльна-культурных, камунікатыўных, псіхалагічных, сітуацыйна-кантэкставых умоў моўных

зносін і памяшчэнне іх у светлую кропку лінгвістычнага мыслення» (Л.І.Шчэрба).

Трэба адзначыць, што калі ў 70-ыя гады ХХ ст. характаразаваліся «штурмам семантыкі», канец ХХ ст. – росквітам камунікатыўнага падыходу да вывучэння, то пачатак ХХІ ст. значна пашырыў гэтыя межы лінгвістыкі. На першы план выйшлі тыя змяненні ў сучаснай мове, якія былі абумоўлены «зменай сацыяльна-культурных парадыгм», грамадска-палітычнымі рухамі ў краінах і іншымі, экстралінгвістычнымі фактарамі, якія часта становяцца вызначальнымі ў моўных змяненнях. У сваю чаргу, новыя моўныя кантэксты нараджаюць новыя культуры ў грамадстве.

Разгледзім некаторыя погляды вучоных на гэтае пытанне. У свой час В.Гумбальт імкнуўся вырашыць праблему ўзаемаадносін мовы і культуры, выказаўшы думку пра тое, што матэрыяльная і духоўная культура ўвасабляюцца ў мове: усякая культура нацыянальная, яе нацыянальны характар выражаны ў культуры пры дапамозе асаблівага бачання свету; мове ўласціва спецыфічная для кожнага народа ўнутраная форма, якая з’яўляецца выражэннем «народнага духу», яго культуры; мова ёсць апасродкаванае зв’язно паміж чалавекам і акаляючым яго светам.

Асобна трэба адзначыць характар узаемаабумоўленай білатэральнасці паміж мовай і культурай. Мова як лінгвакультуралагічны феномен уключае ў сябе ўсё багацце культуры, у той жа час як любая нацыянальная культура ў значнай ступені звязана з характарам і спецыфікай канкрэтнай мовы. Мова адыгрывае найважнейшую ролю ў плане інтэрнацыяналізацыі культур, глабалізацыі міжкультурнай камунікацыі, дыялогу культур на аснове лексіка-семантычнага ўзаемаперакладу. Узаемадзеянне розных культур знаходзіць адлюстраванне ў мове ў выглядзе лексічных запазычанняў; мова, на думку Д.С. Ліхачова, «выступае нейкім канцэнтратам культуры ... , увасобленай у розных групах дадзенага культурнамоўнага аб’яднання» [1, 28]. Разам з тым мова ўяўляе сабой цэлы свет, якая здольна лексічна і семантычна ахапіць усю шматгранную культуру, усё грамадства.

На нашу думку, культура не існуе па-за дзейнасці чалавека і сацыяльных супольнасцей, так як чалавечая дзейнасць спарадзіла новае, «звышпрыроднае» асяроддзе існавання – чацвёртую форму быцця – культуру (М.С.Каган). Адсюль вынікае, што культура – свет чалавечай дзейнасці, пераўтварэнне чалавекам прыроды па законах грамадства.

Нельга забываць і пра тое, што ў зыходным азначэнні культуры выражаецца яе сімвалічны характар. Культура – гэта быццё чалавечага духа, прадстаўленага ў знаках. Яна не толькі аб’ядноўвае, але і раз’ядноўвае ўнутраны і знешні свет чалавека. М.М.Бахцін адзначаў, што культура не мае сваёй тэрыторыі. Вучоныя ХІХст. (В.Г. Гумбальт,

А.А. Пацябня) разумелі мову як духоўную сілу. На думку Гумбальта, дух, духоўны пачатак, духоўная сіла – гэта чыста чалавечы атрыбут. Мова, з’яўляецца асяроддзем чалавечага быцця, не існуе па-за чалавекам як аб’ектыўная данасць, яна знаходзіцца ў ім самім, у яго душы, памяці, мысленні, мяняючы свае формы ў думках і ў выказаных словах.

Э. Сэпір і Б. Уорф распрацавалі так званую «гіпотэзу лінгвістычнай адноснасці». У аснове гэтай гіпотэзы ляжыць меркаванне, што людзі бачаць свет па-рознаму – скрозь прызму роднай мовы.

Для яе прыхільнікаў рэальны свет існуе толькі таму, паколькі ён адлюстроўваецца ў мове. Але калі кажная мова адлюстроўвае рэчаіснасць адпаведным яму спосабам, то, адпаведна, мовы адрозніваюцца сваімі «моўнымі карцінамі свету». У адпаведнасці з гэтым, у гіпотэзе Сэпіра-Уорфа вылучаюцца палажэнні пра тое, што мова абумоўлівае спосаб мыслення гаворачага на ёй народа; спосаб пазнання рэальнага свету залежыць ад таго, на якіх мовах думаюць пазнаючыя суб’екты. Дадзеная гіпотэза атрымала далейшую распрацоўку ў працах Л. Вейсгербера ў яго канцэпцыі мовы як «прамежкавага свету», які стаіць паміж аб’ектыўнай рэальнасцю і мысленнем. Між тым адносіны паміж мовай і культурай могуць разглядацца як адносіны часткі і цэлага. Мова можа быць успрынята як кампанент культуры і як яе інструмент, што не з’яўляецца адным і тым жа. Аднак мова ў той жа час аўтаномна ў адносінах да культуры ў цэлым і можа разглядацца як назалежная, аўтаномная семіятычная сістэма, г.зн. асобна ад культуры, што адзначаецца ў традыцыйнай лінгвістыцы. Відавочна, што калі кожны носьбіт мовы адначасова з’яўляецца і носьбітам культуры, то моўныя знакі набываюць здольнасць культуры і тым самым служаць сродкам прадстаўлення асноўных устаноў культуры. Менавіта пагэтану мова здольная адлюстоўваць культурна-нацыянальную ментальнасць яе носьбітаў. Культура суаднесена з мовай праз канцэпт прасторы.

Такім чынам, мова і культура – складаныя і шматгранныя з’явы, якія маюць камунікатыўна-дзеясную, каштоўную і сімвалічную прыроду. Культура ўстанаўлівае месца чалавека ў сістэме грамадскай вытворчасці, размеркавання і ўжывання матэрыяльных каштоўнасцей. Яна мае індывідуальную своеасаблівасць агульную ідэю і стыль. Культура фарміруе складаную і шматлікую моўную сістэму, дзякуючы якой адбываецца назапашванне чалавечага вопыту і перадачы яго з пакалення ў пакаленне. Узроўнем развіцця матэрыяльнай і духоўнай культуры грамадства вызначаецца форма існавання мовы.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Лихачов, Д. С. Очерки по философии художественного творчества / Д. С. Лихачов. – СПб., 1996. – 327 с.

2. Сепир, Э. Язык, раса, культура / Э. Сепир // Избранные труды по языкознанию и культурологии. – М., 1993. – 297 с.

3. Толстой Н. И. Язык и культура / Н. И. Толстой // Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике / Н. И. Толстой. – М., 1995. – С. 47–93.

Гарбачык М.Р.

(Брэст, УА «БрДУ імя А.С. Пушкіна»)

СІСТЭМА ПРАЦЫ ПА ПРАФІЛАКТЫЦЫ І ЎСТАРАНЕННІ СТЫЛІСТЫЧНЫХ ПАМЫЛАК У МАЎЛЕННІ ВУЧНЯЎ ПАЧАТКОВЫХ КЛАСАЎ

Важнае месца ў рабоце па фарміраванні культуры маўлення займае сістэма па прафілактыцы і ўстараненні стылістычных памылак у маўленні вучняў. Стылістычныя памылкі дзеляцца на маўленчыя і немаўленчыя. Маўленчыя памылкі – гэта няўдала выбранае слова, няправільна пабудаваны сказ, скажоная марфалагічная форма і інш. Да такіх памылак адносяцца: 1) лексіка-стылістычныя (паўтор слоў, ужыванне слова ў недакладным значэнні, парушэнне лексічнай спалучальнасці слоў, ужыванне слова без уліку яго эмацыянальнай афарбоўкі, ужыванне дыялектных і прастамоўных слоў і словазлучэнняў); 2) марфалага-стылістычныя (вучнёўская словатворчасць, выкарыстанне прастамоўных і дыялектных формаў слоў, пропуск марфем, утварэнне формаў множнага ліку тых назоўнікаў, якія ўжываюцца толькі ў адзіночным ліку і інш.); 3) сінтаксічна-стылістычныя (парушэнне нормаў кіравання, дапасавання, няправільны парадак слоў у сказе, парушэнне сэнсавай сувязі займеннікаў з іншымі словамі, неадпаведнасць часава-трывальных формаў дзеяслова, парушэнне межаў сказа і інш.)

Немаўленчыя памылкі: а) кампазіцыйныя (неадпаведнасць тэксту плану); б) лагічныя (пропуск неабходных слоў, эпизодаў, парушэнне лагічнай паслядоўнасці і абгрунтаванасці, ужыванне ў адным радзе паняццяў розных узроўняў, няўдалыя, парадаксальныя сужэнні); в) фактычныя (скажэнне фактаў рэчаіснасці). Прычынамі стылістычных памылак ў маўленні вучняў з'яўляюцца недастатковы слоўнік, уплыў моўнага асяроддзя, невысокае маўленчае развіццё малодшых школьнікаў, малы моўны (маўленчы) вопыт, недастатковае развіццё пачуцця мовы, недастатковая праца над тэкстам, непрадуманасць у выкарыстанні моўных аздінак (асабліва сказа і тэксту), няведанне функцыі займенніка ў мове (маўленні), псіхалагічны стан вучня і інш.

Сістэма выпраўлення і папярэджання памылак у маўленні вучняў, асабліва ва ўласных творчых працах, распрацоўваецца на аснове іх уліку,